

Kitap Tanıtımı / Book Review

The Journey to Tahrir: Revolution, Protest, and Social Change in Egypt

---

Jeannie Sowers ve Chris Toensing (Der.) 2012 Londra/Brooklyn NY Verso
ss. 310, (pbk USD \$29,95)

Değerlendiren: İbrahim Efe*

Sowers ve Toensing'in Mısır konusunda *Middle East Report*'da yayımlanan çeşitli makaleleri bir araya getirdikleri bu kitap, 25 Ocak devrimini, devrim öncesi ve sonrasındaki gelişmeleri, Mısır'ın siyasal, sosyokültürel ve ekonomik hayatındaki eğilimlerden ayaklanmaya katılan aktivistlerin tecrübelerine kadar uzanan süreci geniş bir bağlamda ele alarak kapsamlı bir şekilde açıklamaktadır.

Beş ana bölümden oluşan kitabın ilk bölümündeki makaleler 25 Ocak ayıklanmasının devam eden siyasi ve ekonomik etkilerini tartışmaktadır. İkinci bölümdeki makaleler, 2000'li yıllardan itibaren şiddetlenerek artan sokak protestolarını 25 Ocak ayaklanmaları bağlamına yerleştirerek açıklamaktadır. Üçüncü bölümdeki makaleler sokak protestolarından ve

---

* Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi, Sakarya; e-mail: ibrahimefe@sakarya.edu.tr

sivil aktivizmden yola çıkarak resmi siyasal kurumların uygulamalarının ve hakimiyetlerinin dinamikleri üzerindeki tartışmaları analiz etmektedir. Dördüncü bölümdeki makaleler siyasal ve sosyal değişimin altında yatan Mısır'ın ekonomik, çevresel ve demografik yapısındaki uzun süreli değişimleri incelemektedir. Beşinci bölümdeki makaleler ise moda, evlilik, cinsellik ve gençliğin sosyal olarak nasıl inşa edildiği konularına odaklanarak 25 Ocak sonrası Mısır'da kültürel hayatı irdelemektedir.

Birinci bölümün ilk makalesinde (Makale 2) Mona el Gohbashy, geçmişte Mübarek rejiminin toplumu istediği şekilde yönetmek için izlediği siyasal ve ekonomik politikaların gerçek anlamda muhalefeti zayıflattığını ve her seferinde “başarıyla” bastırılan halk ayaklanmalarının cılız ve parçalı olduğunu tartışmaktadır.

Ancak, Gohbashy'e göre, 25 Ocak ayaklanmalarında Tunus örneğinden cesaret alan Mısırlı halk, teknolojinin de imkânlarını kullanarak, rejimden duyduğu rahatsızlığı toplu şekilde sokağa taşıyabildi ve bu nedenle Mübarek rejiminin aşırı tepkisiyle karşılaştı. Makale 3 (Ahmad Shokr) Tahrir meydanının adıyla müsemma bir şekilde (Tahrir Arapça'da salı verme, azat etme anlamına da gelmektedir), toplumun farklı katmanlarını bir araya getirdiğini ve rejimin tüm önlemlerine rağmen protestoların merkezi haline geldiğini ileri sürmektedir. Bu minvalde Tahrir, Mısırlılar için tam anlamıyla “radikal bir mekan” olmuştur (s.44). Korkularını yenerek ve sahip oldukları güce inanmaya başlayan Mısırlılar için Tahrir, kendilerini ifade edebildikleri bir özgürlük alanına, kendine güvenin bir sembolü haline dönüştü (s.45). Bu iyimser bakışa rağmen Shokr, Tahrir'in tek başına, tamamlanmış bir devrimi temsil edemeyeceğini ihtiyatla belirtirken aynı zamanda geleceğe dönük kötümser bakışın ötesinde bir imkân sağladığını söylemektedir.

Dördüncü makale ise sokak protestolarında kullanılan sloganların ne kadar zekice ve şiirsel bir nitelikte hazırlandıklarını ve bu sloganların protestoların sadece edebi olarak süslenmesini değil aynı zamanda eylemin kendisini de teşkil ettiğini göstermektedir. Öyle ki, şiirsel bir dille hazırlanan ve atılan bu sloganlar sadece içeriği tekrarlamamanın ve keskinleştirmenin dışında bir söz eylem olarak eylemin kendisini oluşturur. Beşinci makale Mübarek rejiminin tüm medya araçlarını nasıl kontrol altına aldığı anlatırken, bu tahakküme rağmen birleşme ve özgür ifade sağlama aracı olarak iletişim araçlarının rolünü tartışmaktadır. Bu minvalde, tek başına protestolara neden olmasa da çeşitli (facebook, youtube ve twitter

gibi sosyal medya araçlarının yanı sıra cep telefonu mesajı gibi daha basit) iletişim araçlarının insanları bir araya getirdiğini ve protestolara güç kattığını ileri sürmektedir. Altıncı makale, Mübarek'in görevden çekilmesi ardından hızla gelişen ve "Tahrir Güzelleştirme Günü" olarak anılan, özellikle gençlerin yürüttüğü toplu temizlik faaliyetinin sadece kelimenin gerçek anlamıyla bir temizlik olmadığını aynı zamanda metaforik olarak eski rejimin neden olduğu on yıllarca süren ihmal ve çürümeyi tersine çevirme çabası olduğunu tartışmaktadır (s.68).

İkinci bölümün ilk makalesinde (Makale 7) Asef Bayat sokak siyasetinin sadece yapısal olarak yoksun insanlara sisteme olan öfkelerini ifade etme mekânı sağlamadığını, aynı zamanda farklı grupların (sekülerler, liberaller, İslamcılar vs.) aynı dava etrafında toplanabilme imkânını yarattığını ileri sürmektedir. Makalede, özellikle 11 Eylül sonrasında Amerika'nın Afganistan ve Irak operasyonlarının, buna bağlı olarak Batı'da oluşturulan İslam karşıtlığının, İsrail'in Filistin halkına yaptığı saldırıların ve Mısır hükümetinin bu saldırılara sessizliğinin yanı sıra ülkenin göçmenlere karşı tutumunun, bu bir araya geliş hızlandırdığı ve cesaretlendirdiği savunulmaktadır. Bir sonraki makale de 2003 yılındaki Amerika protestolarında ve Kifaye (2004) gibi örgütlerin oluşmasında 25 Ocak ayaklanmasının izlerini sürmektedir. Üniversite kampüslerinde ve cami çıkışlarında tertiplenen anti-ABD protestoları, rejim tarafından zorla (kanun ve polis gücüyle) bastırılrsa da aslında yeniden dirilmekte olan sokak siyasetinin habercisi olarak yorumlanmaktadır (s.87). Benzer şekilde, makale 9'da Joel Beinin işçi hareketleri ile popüler ayaklanma arasındaki ilişkiyi 2000'li yıllardaki iki önemli grev (ESCO Kalyub grevi ve Mahalle el-Kübra grevi) ile açıklamaktadır. Muhalif grupların kendi siyasi ajandalarına feda ettikleri işçi talepleri 2011 yılında bağımsız sendikaların kurulması etrafında toplanabilmiş ve nihayet Tahrir olaylarında rejim karşıtı hareketin önemli bir unsuru olabilmıştır. Bu bölümün son makalesi (makale 10) ise yerel ve uluslararası Filistin aktivistleri ile Mübarek rejimine olan öfke ve Tahrir olayları arasındaki organik bağı açıklamaktadır. Tahrir olaylarına bir nevi prova niteliği taşımalarının yanı sıra Filistin protestolarının belki de en önemli yanı genelde Arap rejimlerinin ve özelde Mübarek'in Filistin konusunda İsrail ile yaptığı işbirliğine evrensel düzeyde dikkat çekmek olmuştur (s.117).

Üçüncü bölümün ilk makalesi (makale 11) Mısır'da Sedat yönetiminden bu yana anayasal reform çabalarını ve özellikle de siyasi temsilin farklı sözcülerini bir araya getiren Siyasi ve Anayasal Reform Komitesi'nin

(1999) Mübarek rejimine verdiği reform teklifini açıklamaktadır. Anayasal reform hareketleri her ne kadar 'isyancılar' ve 'kızgın kalabalık' kadar dikkat çekemediyse de rejimi rahatsız etmede ve başka türlü yönetilme imkânlarını göstermede başarılı olmuştur (s.131). Makale 12 ise Mübarek döneminde yapılan seçimlerin güç ve hile ile nasıl rejimin devamını sağlamak için kullanıldığını göstermektedir. Bu nedenle Mübarek döneminde seçimlerin kendisi, sonucunda kimin kazanacağı belli olsa da, muhalif gruplar, hukukçular ve sosyal hareketler için daha fazla siyasi temsil mücadelesinin önemli bir alanı olagelmıştır (s.148). On üçüncü makalede El Amrani 2005 parlamento seçimlerini ve seçim sonuçlarını Mısır siyaseti açısından değerlendirmektedir. 2005 seçimlerinde, çoğunluğu elde etmesine rağmen Ulusal Demokratik Partisi (UDP) teknik olarak mağlup olmuştur, çünkü UDP yanlısı bağımsız adayları saymazsak oyların sadece %38'ini alabilmiştir. UDP'nin asıl başarısızlığı ise seçimlerde 88 sandalye kazanan Müslüman Kardeşlerin görece başarısı ile ölçülmektedir. Bu durum sekülerlerin ve liberallerin radikalleşmesine ve Müslüman kardeşleri rejimle karşı karşıya bırakan bir çift kutupluluğa neden olmuştur (s.158). Müslüman kardeşlerin seçim başarısının sonuçları bir sonraki makalede (Makale 14) değerlendirilmektedir. Parlamentodaki Müslüman Kardeşler bloğu, diğer muhalefet partileri gibi millet meclisini, rejimin keyfi kararlarını eleştirmek ve kendi siyasi görüşlerinin teşvik için kullandı. Ancak, diğer muhalif grupların aksine daha köklü ve yaygın bir örgütlenmeye ayrıca halk tabanına da sahip olan Müslüman Kardeşler rejimin en fazla tepkisini çeken grup oldu. Makale 15, Mısır'ın en önemli İslamcı gruplarından birisi olan Cemaati İslamiyye'yi tanıtmakta ve 25 Ocak devrimi sonrası durumu hakkında bir takım öngörülerde bulunmaktadır. Grubun revizyonist lideri Najih İbrahim ile yaptığı görüşmeleri yorumlayan yazar, tarihi boyunca siyasetten uzak durmaya çalışan Cemaatin rejime verdiği desteğin, en azından protestolara katılmayışının, grup içerisinde bir takım bölünmelere neden olabileceğini öngörmektedir. Üçüncü bölümün son makalesinde (Makale 16) Mariz Tadros Mısır'ın en kırılğan hatlarından biri olan Koptik Hristiyanların devletle ilişkisini ve Kiliselere karşı yapılan saldırıları ele almaktadır. 25 Ocak ruhu her ne kadar Hristiyanlar ve Müslümanlar arasında vatandaşlık temelinde bir birlik sağlasa da, devrimden kısa bir süre, özellikle Kina valiliğine Hristiyan bir Generalin atanmasından sonra Hristiyanlar'a karşı yapılan saldırılarda devletin krizi ele alış şeklinde bir değişiklik olmadığını göstermektedir. Ulusal diyalog ve uzlaşma komitelerinin dini çatışmayı ve iç savaşı engellemeyeceğini tartışan yazar

gerçek çözümlü, adaleti tutarlı ve uluslararası haklarla uyumlu bir şekilde tesis edecek siyasi bir iradede bulunmaktadır (s.199).

Dördüncü bölümün ilk makalesinde (Makale 17) Mısır ekonomisinin, özellikle 1980'lerden itibaren gelişen neoliberal politikaların sonuçları tartışılmaktadır. Özelleştirme ve liberalleştirme yoluyla ekonomide devlet kontrolünün azaltılmasının olumlu ve olumsuz yönlerinin anlatıldığı makalede, global sisteme entegrasyonun Mısır'ı dünya ekonomisinde yaşanan krizlere karşı daha kırılgan yaptığı tartışılmaktadır. Aynı şekilde, neoliberalizmin etkilerinin anlatıldığı bir sonraki makale de (Makale 18) neoliberalizmin siyasi hakların engellenmesi ile daha da kolaylaştırıldığını tartışmaktadır. Bu nedenle yazara göre Mısır'da asıl ihtiyaç duyulan şey, geniş kapsamlı bir tarım reformunun yanı sıra gücü elinde bulduranların, Mısır halkının adaletsizliğe ve yolsuzluğa karşı bir araya gelmesine, tartışmasına ve çözüm bulmasına müsaade etmesidir (s.234). Makale 19 ise demografik veriler ışığında, yeni şehirleşen bölgelerin, özellikle Kahire çevresinde, devletin şehir tanımlamasının dışında kalmasından dolayı arz ettiği problemleri (yetersiz altyapı, barınak ve kamu hizmetleri) ortaya koymaktadır. Aynı şekilde plansız büyüme ve özelleştirmenin neden olduğu çevre kirliliği ve sosyal sorunlar bir sonraki makalede (Makale 20) tartışılmaktadır. İzbat al-Burg ve çevresinde kurulan balık çiftliklerinin balıkçıların hayatlarını ve çevreyi nasıl etkilediğini detaylandıran makale, Mısır'ın su kaynağı yönetimi politikalarının küçük balıkçıları ve balıkçılıkla geçinenleri ("arraka", Türkçe; terleyenler) nasıl marjinalleştirmeye devam ettiğini anlatmaktadır. Bu bölümün son makalesinde, Mısır'ın Akdeniz sahil şehri Damietta'da kurulmakta olan gübre fabrikasına (Eagrium) karşı yapılan protestoların görece başarısı anlatılmaktadır.

Son bölümün ilk makalesinin (Makale 22) konusu Mısır'lı kadınların daha az örtünme eğiliminde olmasıdır. Makalede yazar devletin laiklik ve güvenlik nedeniyle kadınlara yönelik kısıtlamalarının, yeni oluşan şehirli İslami yaşam tarzının ve şehirli kadınların ihtiyaçlarının bu eğilimi etkilediğini savunsa da bunların ampirik bulgularla ispatlanması gerekmektedir. Bir sonraki makale ise (Makale 23) kadın bir blog yazarının kendi tecrübelerinden yola çıkarak esprili bir dille hicvettiği evlilik kavramı ele alınmaktadır. Blog yazarı, Ghada Abdel Aal 2006 yılında yazmaya başladığı (daha sonra kitaplaşan ve dizi olarak yayınlanan) tecrübeleri aracılığıyla sadece Mısır toplumunda kadına biçilen rolü eleştirmemiş aynı zamanda bu konuda konuşabilerek eşitsiz rol ilişkisini tersine çevirmiştir. Bir sonraki makalede 2001 yılında Nil nehrinde turistik bir gezi teknesinde

yakalanan 52 eşcinsel erkeğin tutuklanarak mahkemeye çıkarılması olayının Mısır'ın gündemine oturması iki açıdan açıklanmaktadır; ilki rejimin toplumun dikkatini ekonomik darboğazdan uzaklaştırma isteği ve diğeri kendisini kamu erdeminin ve İslami değerlerin koruyucusu olarak sunma isteği. Kitabın son makalesi (Makale 25) ise gençlik kavramını, Mısır'dan İran'a tüm Ortadoğu bağlamında incelemektedir. Devlet söyleminin, medyanın, akademisyenlerin ve uzmanların Orta Doğu'lu genci faillikten yoksun olarak ve bunun sonucunda devletin ve kurumlarının gözetimine muhtaç olarak konumlandırmasının sonuçlarının tartışıldığı makale de, bu bakış açısının gençliği Orta Doğu'nun en zayıf noktası olarak gören Batılı (özellikle Huntington'ın tezine inanan) bakış açısına içkin olduğunu tartışmaktadır.